

IDENTITY AND INTEGRATION – HOW TO DO IT?

Ana Daniela Farcaș

PhD, Technical University of Cluj-Napoca - Baia Mare Northern University Center

Abstract: Even though the issue of identity and of immigrants' integration is not a recent one, the debates on this topic are now re-emerging in the current socio-political context, especially on European level. The analysis of the pluralist society highlights a series of problems that arise in the process of integration and manifestation of multiculturalism. The attempts to solve these problems open up a wide range of discussions on the optimal methods for the most effective integration of immigrants, in the spirit of multi-national cohabitation.

Keywords: immigrants, integration, multiculturalism, pluralism, nationality

După Giovanni Sartori, pluralism și multiculturalism nu sunt noțiuni antitetice, incompatibile. Dacă multiculturalismul se referă la existența unei multitudini de culturi (văzută ca stare de fapt), termenul nu exclude o concepție pluralistă despre lume. Însă în cazul multiculturalismului văzut ca o valoare prioritară, cei doi termeni vor intra în conflict. Cei doi termeni nu trebuie confundați, „mai mult multiculturalism, nu înseamnă mai mult pluralism”¹. În cazul unei societăți eterogene din punct de vedere cultural, aceasta va fi asimilată de pluralism, dar acest lucru nu se întâmplă în cazul unei societăți neeterogene.

Pluralismul, prin definiție, se referă la existența într-un anumit domeniu (sau în toate domeniile) a mai multor principii, factori, părți constituente, adică, mai simplu spus a faptului că există mai multe lucruri separate în lume, așa cum se exprimă Gregor McLennan.

Preferința pentru multiplicitate și pentru diversitate, sunt ușor observabile în cazul pluralismului, a cărui logică „se construiește dialectic împotriva monismului, oricare ar fi domeniul de investigație despre care vorbim”². Acesta e vizibil într-o multitudine de domenii, de la științele umane la cele ale naturii (cum ar fi teoria relativității, fizica cuantică, teoriile haosului etc.), deoarece duc la o multiplicare a inerentelor „entități de bază ale discursului”³.

Din punct de vedere filosofic, problema pluralismului a fost abordată încă din antichitate, atunci când în centrul discuțiilor se afla principiul prim ce a dat naștere tuturor existențelor, diferențiindu-se, astfel, teoriile moniste și cele pluraliste, filosofii atomiști fiind susținătorii pluralismului din această perioadă. Lupta dintre moniști și pluraliști a revenit de mai multe ori de-a lungul istoriei, pentru ca, în secolul XX, aceasta să fie câștigată de pluraliști. O parte din filosofii care au tratat pluralismul, criticând monismul, au fost Bertrand Russel, William James și James Ward. Ultimii doi au reperat una din dificultățile pluralismului, în sensul în care acesta era perceput ca pluralitate infinită sau „aparenta lipsă de finalitate”⁴.

¹ Giovanni Sartori, *Ce facem cu străinii? Pluralism vs. Multiculturalism: eseu despre societatea multiethnică*, Ed. Humanitas, București, 2007, p. 51.

² Gregor McLennan, *Pluralismul*, Ed. DU Style, București, 1998, p. 58.

³ *Ibidem*, p. 59.

⁴ *Ibidem*, p. 63.

Astfel, Ward va atrage atenția asupra ceea ce el va numi problema „limitei superioare” a pluralismului, susținând că aderarea strictă la această doctrină va atrage după sine manifestarea absolutismului pluralismului, perceput prin continuarea la infinit „a pluralității și diferențierii”⁵, ceea ce a fost considerat ca fiind o inconsistență a doctrinei. Pentru ca noi să putem trăi într-o lume pluralistă, e necesară existența unor legături între părțile constituente diferențiate ale lumii, „o mișcare unificatoare de un fel sau altul”. E vorba, deci, de o atitudine idealistă, care e mai avantajoasă decât cea pluralistă, și pe care ajung să o adopte și filosofii pluraliști ce încearcă să justifice unitatea în pluralitate sau în diferență.

În acest sens Sartori ridică problema permisibilității toleranței în cadrul pluralismului, explicând că ideea că „o diversitate tot mai amplă, și prin urmare radicală și radicalizantă, înseamnă prin definiție o »îmbogățire«”⁶. Toleranța și respectul merg mână în mână în cazul pluralismului, iar toleranța exagerată, care acceptă chiar străinii ce nu respectă sau sunt agresivi față de societatea care i-a primit, duce în final la distrugerea societății respective. Așadar pluralismul nu suportă o deschidere nelimitată spre diferențe, ci în cadrul acestuia trebuie să existe o anumită limită, care să nu ducă la implozia întregului datorită tensiunilor din interior.

Filosoful considerat ca fiind cel ce a făcut trecerea pluralismului dinspre filosofie spre registrul instituțional și politic este Harold Laski, care, împreună cu alți pluraliști, s-a situat împotriva etatismului de tip hegelian. Ei doreau să promoveze o variantă de colectivism, diferită de colectivismul de stat, ce recunoștea asociațiile și corporațiile ca fiind independente, cu interese independente, care să funcționeze în stil democratic și prin autogovernare. În opinia lor organizarea politică actuală, în care statul e suveran și influența să se răsfrânge în toate sectoarele ce afectează viața umană, nu e potrivită naturii noastre sociale, a asocierilor libere diverse între indivizi, datorită faptului că masa de oameni asupra căreia statul guvernează e, în fapt, formată din indivizi izolați⁷.

În contemporaneitate pluraliștii se confruntă cu o serie de chestiuni principale atunci când se referă la democrație, probleme care, în perioada de aur a pluralismului (anii 60-70), nu erau încă vizibile. Apare aici pluralismul social, faptul că emigrarea la nivel global a schimbat mult componența marilor metropole, necunoscându-se cum poate fi aplicat pluralismul înafara orașelor din statele liberale. În țările vestice se va vorbi despre egalitate de șanse supra bunurilor, despre existența unui consens general în legătură cu valorile, dar și despre „apartenența de grup suprapusă cetățeanului”⁸.

McLennan vorbește și despre pluralismul existent în Asia de sud-est, în rezolvările politice găsite în statele coloniale.

În discursul teoreticienilor pluralismului social va apărea termenul instituționalizare, legat de „inegalitățile instituționalizate” și diferențele existente între segmente culturale (grupuri diferite din punct de vedere cultural).

Când aducem în discuție inegalitățile instituționalizate, vorbim de fapt despre acea stare de fapt în care există grupuri etnice dominante în cadrul unei națiuni, fiind vizibile distincții între diverse grupuri sau segmente culturale. Deși integrarea în societate și în economia de piață a grupurilor etnice mai restrânse era de dorit a se face cât mai rapid, era admisă o anumită segregare între domeniile social și politic. Dacă în țările vestice era vorba despre democrații avansate, unde pluralismul era legat de eterogenitatea social-culturală și de mobilitate, cele două

⁵ *Ibidem*, p. 64.

⁶ G. Sartori, *op. cit.*, p. 46.

⁷ G. McLennan, *op. cit.*, p. 67.

⁸ *Ibidem*, p. 77.

caracteristici nu erau apanajul societăților a căror democrație nu era la fel de avansată, dar care au fost analizate printre primele din perspectivă pluralistă.

McLennan remarcă că antropologul și teoreticianul pluralist M.G.Smith a susținut ideea conform căreia pluralismul există doar atunci când vorbim de o anumită instituționalizare a practicilor sociale (care separă grupurile diferite în cadrul organizării statale) într-un sistem în care sunt cuprinse diferențele culturale⁹. În cazul lui Smith modelul cel mai apropiat al „pluralismului structural”, așa cum îl vede acesta, este sclavagismul, în exemplele în care resursele și legile vor avea o distribuție ierarhizată, structurală. Smith nu este adeptul pluralismului convențional, teoretizat de adepții democrației, acesta oferind o explicație mai amănunțită și informativă a pluralismului. Teoria sa se aseamănă cu teoriile „marxiste despre imperialism și exploatare globală”¹⁰. Pluralismul văzut de Smith acționează, după cum am specificat, într-un cadru în care diferențele culturale sunt încorporate, prinse în domeniul public. O altă caracteristică a „pluralismului structural” este distribuția resurselor materiale în cadrul societăților pluraliste, dar încercând să evite a lua în considerare în analizele sale a unei singure variabile/dimensiuni (așa cum procedau alți teoreticieni), cum ar fi etnia, religia, localizarea geografică, limba vorbită etc. Pluralismul în acest caz este „condiția multidimensională (...) care variază în ceea ce privește structura, diviziunile și intensitățile în diferite societăți și în diferite secțiuni sau segmente ale aceleiași societăți”¹¹. Sub acest aspect pluralismul nu trebuie să includă neapărat diferențierea culturală sau dominare structurală, acestea putând fi prezente sau nu.

În anii 70 s-a resimțit o puternică critică asupra teoriilor pluraliste de până atunci, din partea sociologilor ce au cercetat relațiile culturale, rasiale, sociale din colonii, argumentând că aceștia au exprimat dorințele și speranțele administratorilor din colonii referitoare la o acțiunea pieței libere dezvoltarea unei coexistențe culturale sănătoase.

O serie din problemele considerate caracteristice coloniilor au devenit caracteristice societăților pluraliste în metropolele capitaliste. Migrația forței de muncă dinspre națiunile slab dezvoltate spre cele dezvoltate a crescut mult, transformând „în mod dramatic caracterul social și politic al instituțiilor atitudinilor tipic occidentale”¹². Transformările ce au loc duc la nașterea unor situații turbulente și afectează pe termen lung imaginea bună pe care o aveau, dar, au și o urmare pozitivă, în domeniul intelectual, prin studierea unor teme privind „inegalitățile pluralismului etnic, cu politicile de diferență sau cu identitatea de loc”¹³.

În cadrul societăților liberale din statele ce dețin indigeni, se observă un model în politicile diferenței, reprezentat prin păstrarea unor aspecte ale separatismului cultural, dar fără exploatarea și diferențele existente în colonialism. Aceste populații indigene pot, legal, datorită drepturilor Primelor Națiuni, să pretindă recunoașterea autonomiei lor culturale și resurse colective, lucru ce duce la ample dezbateri datorită consecințelor sociale și politice ce rezultă de aici, cum ar fi modificările privind serviciile ce anterior au fost centralizate instituțional, în opoziție cu simplista perspectivă liberală tradiționalistă, conform căreia singurele entități sociale erau statul și indivizii.

O altă modalitate de a rezolva problemele apărute între populațiile de indigeni minoritare și populația majoritară ar putea fi separatismul radical, prin care, indiferent de procentul de populație pe care îl reprezintă, indigenii să se autoguverneze.

⁹ G. Mc Lennan, *op. cit.*, p. 77.

¹⁰ *Ibidem*, p. 79.

¹¹ M.G. Smith, „The Nature and Variety of Plural Units”, p.160, 170-171, apud G. McLennan, *op.cit.*, p.79.

¹² McLennan, Gregor, *Pluralismul*, Ed. DU Style, București, 1998, p. 81.

¹³ *Ibidem*.

Se observă totuși, necesitatea adaptării democrațiilor liberale la noile condiții create de pluralism și multiculturalism.

O altă personalitate reprezentativă pentru ideile sale referitoare la pluralism, asupra căreia se apleacă McLennan, este sociologul Eugen Ehrlich, a cărui teorie a influențat interesul antropologilor sociali asupra evidențierii tradițiilor și a ordinii create „în mod autonom în diferite culturi”¹⁴. Teoria lui Ehrlich se referă la pluralismul legal, acesta făcând distincția între legea de stat, considerată de majoritatea ca fiind cea care primează, și legea vie (denumită și legea asociațiilor), constituită din practici ce au la bază reguli și interdicții pe baza cărora există și se păstrează relațiile sociale, care primează în ochii lui Ehrlich. Analiza pluralistă legală teoretizată de sociologul austriac poate fi reactualizată, în analiza națiunilor dezvoltate din prezent. Și în cadrul acestora se observă existența mai multor seturi de reguli și interdicții în mai multe domenii sociale, și, așa cum amintește Gregor McLennan, există și alte instituții ce sunt sursa legilor și sancțiunilor, în afară de stat: universitățile, bursele de valori, partidele politice etc.

Pluralismul legal susținut de Ehrlich poate fi justificat prin încercările de a proteja, în societățile multiculturale, acele grupuri sociale ce sunt în minoritate (cum ar fi culturile tradiționale și societățile subdezvoltate) și care se află în pericol de a-și pierde caracteristicile socio-culturale proprii, din cauza politicii statale.

Principala critică a pluralismului legal este legată tot de ideea nelimitatului, ca formă extremă a pluralismului nedeterminat, și indistinct, care pare a nu avea „altă rațiune evidentă de a fi decât polemica critică împotriva etatismului lipsit de rafinament”¹⁵. Dacă favorizăm acest tip de pluralism, putem ajunge să ne pierdem într-o puzderie de practici, norme, interdicții, obiceiuri, astfel încât, fără o limită, se poate ajunge chiar la dispariția conceptului de lege.

O altă poziție critică susține că pluralismul legal se aseamănă cu teoriile socialiste, în special în atitudinea sa anti-imperialistă și anti-etatistă, dar observă că, la fel ca liberalismul, a avut rolul „de a fi conspirat (...) cu liberalismul capitalist împotriva populațiilor din lumea a treia”¹⁶ (în special marxismul).

După enumerarea unor concepții referitoare la pluralism, și modul în care s-a încercat rezolvarea problemelor aduse de acesta într-o societate multiculturală, e necesară o trecere spre problemele contemporane, apărute în țările în care se constată existența un număr mare de imigranți sau creșterea migrației în scopul obținerii unor locuri de muncă.

Nu rareori națiuni, cum ar fi Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Franța se confruntă cu probleme în ceea ce privește identitatea națională, identificarea imigranților cu țara adoptivă (chiar dacă aceștia au fost născuți în țara respectivă). Samuel Huntington, în cartea sa, vorbește despre criza identității în SUA, reflectată fie prin atitudinea recalcitrantă a unor suporterți la un meci de fotbal între echipa Mexicului și cea americană în momentul înălțării steagului american, fie prin reticența sau refuzul de a spune că sunt americani a unor persoane chestionate despre identitatea lor națională. El observă că, dacă înainte de atacul terorist din 11 septembrie 2001, drapelul american nu a fost arborat cu consecvență nici de unele instituții publice, când ar fi fost cazul (aceasta reflectând o scădere a patriotismului, a identificării cu țara), după tragicul eveniment, s-a constatat o explozie de patriotism și naționalism, atât la nivel instituțional, cât și la nivel social. Autorul se întreabă, deci, ce s-ar întâmpla în cazul în care americanii nu vor mai trăi „atacuri distrugătoare”, cât de departe ar ajunge „fragmentarea și eroziunea spiritului american”¹⁷ și dacă ar fi posibil ca aceștia să regăsească o identitate națională

¹⁴*Ibidem*, p. 84.

¹⁵*Ibidem*, p. 86.

¹⁶*Ibidem*, p. 84.

¹⁷ Samuel P. Huntington, *Cine suntem? provocările la adresa identității naționale*, Ed. Antet XX Press, 2004, p. 13.

ce să nu depindă de amenințările exterioare. Arborarea unui mare număr de steaguri americane după atacul din 2001 ar pune în evidență, susține Huntington, nu numai „creșterea importanței identității naționale pentru americani, ci și nesiguranța lor referitoare la substanța acestei identități”¹⁸, nesiguranță datorată neclarității în ceea ce privește partea constituantă a poporului american, care, după cum se știe, e format dintr-o multitudine de grupuri de etnii diferite, în procente diferite, ce conviețuiesc în același teritoriu. Problema este exprimată printr-o simplă întrebare, dar al cărui răspuns este destul de complex: „suntem noi într-adevăr «noi», un popor sau mai multe?”¹⁹. Se poate concluziona că neclaritatea despre care se vorbește s-ar datora în mare parte pluralismului societății americane: rase, religii, etnii, valori, politici diferite, dar reunite într-o singură națiune. Linia de demarcație pare să dispară, atunci când nu știi sigur cum poate fi definită națiunea americană: națiune universală, întemeiată pe valorile comune întregii umanități, ce respectă toate popoarele, sau ca o națiune proprie, unică, de sine stătătoare. Un alt factor ce duce la confuzie constă în neînțelegerile în ceea ce privește politica de urmat pe plan extern, ce își au izvorul în neclaritatea privind identitatea națională americană. Un pericol la adresa identității americane l-a constituit și atacurile mai multor grupuri sau indivizi din societatea americană, la adresa unora dintre principiile ce au stat la formarea SUA: egalitate și individualism. O asemenea situație internă, cum e cea descrisă de Huntington, poate duce la dezintegrarea statelor din interiorul lor, soluția propusă pentru rezolvarea acestei probleme fiind reînnoirea sentimentului identității naționale, a rostului și „valorilor culturale comune”²⁰. Multe alte țări se confruntă cu crize de identitate națională asemănătoare. Huntington susține însă că un alt factor care a contribuit la nașterea crizei identitare este și fragmentarea identității naționale, pentru care vinovată s-ar face evoluția multiculturalismului prin susținerea identităților regionale, subnaționale sau comunale ce au început să devină mai importante decât cele naționale. S-a ajuns astfel ca în alte țări (Marea Britanie, Spania, Palestina etc.) să se ajungă la radicalism, grupurile subnaționale ajungând să ceară „recunoaștere politică, autonomie sau independență”²¹. Membrii diasporei sau imigranții trăiesc și se amestecă cu alte popoare, însă nu se identifică cu națiunea în sânul căreia trăiesc, ci cu ceilalți membri ai grupului lor, chiar în orașe în care există un număr de comunități de etnie diferită. Nu se poate discuta de omogenitate în acest caz, separarea grupurilor putând duce la pierderea sentimentului de identitate națională. Dar nu imigrația în sine este problema, ci modul și gradul în care se face asimilarea imigranților în societatea și cultura statului care îi primește, în speță SUA. În secolul nostru a crescut mult migrația, atât cea din statele sărace spre statele vestice, bogate, cât și cea datorată războaielor. Rândul imigranților ce au intrat legal în țările adoptive, a fost îngroșat de numărul mare a celor ce au intrat ilegal. Dar țările occidentale s-au confruntat și cu o altă problemă, scăderea natalității și îmbătrânirea populației, pentru care, imigranții ar constitui salvarea. Cu toate acestea, datorită costurilor ridicate cu serviciile de asistență socială, reducerea salariilor și a locurilor de muncă, conflictele culturale și deteriorarea concepției despre identitatea națională, beneficiile aduse de imigranți sunt observabile doar pe termen scurt și nu se justifică²².

Giovanni Sartori, vorbind despre pluralism și asimilare, afirmă că pluralismul solicită un procent de asimilare necesar pentru integrare, chiar dacă nu se dorește obținerea unei societăți omogene. De asemenea, pluralismul în cazul acesta nu poate fi agresiv, deoarece este tolerant.²³

¹⁸*Ibidem*, p. 14.

¹⁹*Ibidem*.

²⁰*Ibidem*, p. 16.

²¹*Ibidem*, p. 17.

²²*Ibidem*, p. 129.

²³ G. Sartori, *op. cit.*, p.52.

Dar pe lângă toleranță, un rol major îl are respectul pentru cultura, legea, obiceiurile statului adoptiv. Dacă acest respect nu este reciproc, integrarea nu se poate face. De aceea culturile ce nu arată un astfel de respect nu pot fi integrate și asimilate. Politologul italian are convingerea că modul în care s-a încercat până acum integrarea imigranților nu a fost reușită, deoarece nu ajunge să ofere cetățenia statului în care aceștia au sosit, pentru a-i integra. Pe lângă drepturi egale, egalitate de șanse, trebuie luată în considerare și mentalitatea diferită a acestora, datorată educației, practicilor și culturii diferite din care provin. Studiile au demonstrat că o parte însemnată a imigranților multiplică mult numărul muncitorilor necalificați, adică acea pătură socială ce se află tot timpul în pericol de șomaj permanent. În acest sens e necesară calificarea forței de muncă provenită din rândul imigranților, care e, de multe ori sub nivelul celei cerute, lucru datorat nu programelor de calificare, ci slabei susceptibilități de a fi instruiți (de ex. imigranții latino-americani sau imigranții africani, ce face parte dintr-o cultură înclinată spre o muncă lentă²⁴). Dar chiar și așa, există culturi care sunt mai marginalizate, cum ar fi cea islamică, a cărei integrare se realizează greu sau nu se realizează deloc. Inspirat de Max Weber, Sartori concluzionează că și în cazul integrării imigranților, nu ajunge doar «etica intenției», reprezentată de bunele intenții, de principiile pozitive pe care le urmăm, acestea trebuie să fie secundate de «etica răspunderii», care cere să luăm în calcul consecințele faptelor noastre înainte de a trece la acțiune²⁵.

În secolul al XIX-lea și începutul secolului XX, observă autorul, naționalismul a fost promovat îndeosebi de către elite, prin mesajele pe care le-au transmis, destinate să dea naștere la un sentiment de identitate națională. În a doua jumătate a secolului XX a avut loc un proces de deznaționalizare al elitelor, datorat, în mare parte, globalizării, progresului societății omenesti, cu toate reformele sale (feminism, drepturile omului, dezvoltarea transportului și a mijloacelor de comunicație etc.). Creșterea mobilității a făcut posibilă reducerea sentimentului de apartenență la un spațiu restrâns sau la o singură țară. Secolul XXI pare a fi un secol în care se caută unitatea prin religie, prin care redefinirea identității țării s-ar face în termeni religioși.

Dacă statele-națiuni s-au format datorită conflictelor, a războaielor, ce au dus la formarea unei identități naționale, se observă că în prezent că rezultatul lor este de a distruge, nu de a forma state, „erodarea funcției de furnizare a siguranței naționale”²⁶ reducând autoritatea statelor și crescând identificarea populației „cu grupuri subnaționale și transnaționale”. În lumina schimbărilor ce au avut loc în a doua jumătate a secolului XX și începutul secolului XXI unii termeni, cum ar fi națiune, interes național sau identitate națională ar putea deveni inutili. În această situație rămâne de văzut ce forme de organizare politico-social va înlocui orânduirea cu care suntem familiarizați.

În ciuda previziunilor pesimiste prezentate până acum, există o serie de studii bazate în special pe compararea datelor istorice ale trecutului și ale prezentului, care aruncă o lumină mai favorabilă asupra problemelor integrării și a societății pluraliste. Joel Perlmann cercetează amănunțit temele amintite, rezultatele sale putând fi rezumate astfel²⁷:

1. și în prezent, ca și în trecut, există mari diferențe între grupurile diverse de imigranți, astfel încât nu se poate utiliza categoria „imigrant” la modul generic;
2. nu toți imigranții contemporani sunt săraci și necalificați; un număr mare au educație academică și tehnică și sunt calificați;

²⁴*Ibidem*, p. 144.

²⁵*Ibidem*, p. 159.

²⁶ S.P. Huntington, *op. cit.*, p. 19.

²⁷ Joel Perlmann, apud David A. Gerber, *American Immigration. A Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York, 2011, p. 127-128.

3. în timp ce locurile de muncă cu remunerație mare nu sunt suficiente, există destule locuri de muncă stabile, mai ales în perioadele de stabilitate economică, pe care imigranții necalificați le pot ocupa;

4. avansul educațional continuă să sprijine mobilitatea, un număr de grupuri de imigranți contemporani s-au folosit de educația primită pentru a obține joburi stabile în fabrici și birouri;

5. ierarhiile rasiale sunt formate social și cultural și, ca în trecut, evoluează și se dizolvă în timp. În cazul Statelor Unite, mulți imigranți europeni s-au integrat până în prezent;

6. criminalitatea printre tinerii provenind din familii de imigranți și tipurile de asimilare segmentată mai general nu sunt un fenomen nou, și chiar dacă uneori au fost comune, nu s-au dovedit a fi permanente.

BIBLIOGRAPHY

Gerber, David A., *American Immigration. A Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York, 2011.

Huntington, Samuel P., *Cine suntem? provocările la adresa identității naționale*, Ed. Antet XX Press, 2004.

Mc Lennan, Gregor, *Pluralismul*, Ed. DU Style, București, 1998 Mc Lennan, Gregor, *Pluralismul*, Ed. DU Style, București, 1998.

Sartori, Giovanni, *Ce facem cu străinii? Pluralism vs. Multiculturalism: eseu despre societatea multiethnică*, Ed. Humanitas, București, 2007.